

Humanismus a česká zahraniční politika

Antonín Seifert: Humanismus v československé a české zahraniční politice. Její filozofická východiska a dimenze. VŠE, Praha 1997, 136 stran, ISBN 80-7079-800-9.

Studie Antonína Seiferta s názvem *Humanismus v československé a české zahraniční politice* se zabývá velmi zajímavým a důležitým rysem české (i československé) zahraniční politiky – jejím humanistickým a mravním posláním jako filozofickým základem demokratické zahraniční politiky. Její autor sleduje tento filozoficko-humanistický rys na základě stručné komparace myšlenek a názorů takových významných osobností v našich dějinách, jako byl Jiří z Poděbrad, Jan Amos Komenský, Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Jan Masaryk, Jiří Hájek či Václav Havel. Již prostý výčet těchto slavných jmen naznačuje široký záběr, z něhož autor čerpal. Je dobré, že přitom vycházel od středověku až po naši dnešní politickou scénu, což mu umožnilo v určité komparaci sledovat některé základní myšlenky v průběhu pěti století, které tvoří kořeny nejen českého myšlení, ale též rysy myšlení samostatného českého státu v minulosti i v přítomnosti.

Doc. dr. Antonín Seifert jako vysokoškolský učitel se problematice československé a české zahraniční politiky věnuje systematicky nejen jako pedagog, ale též jako badatel, takže výše uvedené téma je významným obohacením a připomínkou té stránky pohledu na českou (československou) zahraniční politiku, která byla doposud při její analýze opomíjena.

Proto se autor studie „věnuje jednomu principu, kterým čestí politikové přispívali děle než po XX. století myšlenkám světového společenství. Jde o tradici starší půl tisíciletí. Dnes musíme konstatovat, že část české společnosti i inteligence se kochá národním nihilismem, odmítá jako nepotřebnou a zatěžující národnost, platnou ale bez její vůle i pro ni.“¹ To zřejmě vedlo autora k tomu, že si za svůj hlavní cíl vytkl: „V předkládané práci chci upozornit na historickou posloupnost a návaznost myšlenkových příspěvků několika českých osobností k světové politice... Projdeme-li stručně významnými úseky českých dějin, zamyslíme-li se nad tím, co přinesl český humanismus světové politice..., dospějeme k závěru, že jde o myšlenky, které přispěly k architektuře základů světového společenství.“²

Přitom se A. Seifert ztotožňuje a plně vychází z myšlenek T. G. Masaryka: „*Demokracie je politickou organizací společnosti na etnickém základě humanitním.*“³ Jako základ humanismu v pojetí své studie si Antonín Seifert vybral vztah tohoto fenoménu k české otázce a zahraniční politice, pochopitelně především v moderním období dějin.

Starší období reprezentují v autorově výběru myšlenky *Jiřího z Poděbrad* a *Jana Amose Komenského*. Jsou to právě oni (ale i další osobnosti), kteří svým dílem poskytli podnět k následující myšlence T. G. Masaryka: *Má-li náš národ uspět, „musíme dělat politiku světovou“.*⁴ A to v jejich době představovalo především politiku evropskou. Právě tento evropský rozměr jejich myšlení, jenž tvoří nedílnou součást českého myšlení nejen v tomto starším období, vedl A. Seiferta k tomu, aby jej především zdůraznil.

V této souvislosti bych chtěl podotknout, že by jistě při dalším studiu bylo užitečné doplnit publikaci o myšlenkový a státnický obzor takových osobností, jako byl Karel IV. či Jan Hus. Podle mého názoru je možné i v jejich díle nalézt kořeny humanismu a českého uvědomění, protože právě na ně a na husitské hnutí *de facto* pozdější české myslitelské osobnosti navazovaly. Totéž platí i o myšlenkovém bohatství v díle J. A. Komenského, které však A. Seifert díky rozsahu studie (autorův habilitační spis pro udělení vysokoškolské profesury) nemohl více využít.

Druhé období vývoje humanistického myšlení, které A. Seifert ve své publikaci zkoumá, je myšlení a činnost osobností 19. století, které vytvářejí určitá základní východiska pro moderní dobu, spojená již přímo s formulací a nadějí na realizaci těchto myšlenek v autonomním či samostatném státním celku. I zde asi mohl autor věnovat pozornost ještě dalším dvěma významným osobnostem té doby – Karlu Havlíčku Borovskému a především Františku Palackému.

Antonín Seifert si ovšem jako nejvýznamnější osobnost pro přechod do dvacátého století vybral profesora *T. G. Masaryka*, muže, který se stal prvním prezidentem samostatného československého státu, jehož vznik a forma byly de facto výsledkem jeho filozofické i politické činnosti. Proto se Antonín Seifert věnoval rozboru jeho názorů a politických aktivit. I přes toto konstatování však nechceme a nemůžeme přehlížet aktivity zahraničních spolupracovníků našeho prvního prezidenta, ale ideově právě Masarykova činnost byla pro vznik a formování nového státu rozhodující. A právě v jeho díle, které ovšem v mnoha případech – jak je v textu publikace naznačeno – vychází z díla Františka Palackého a dalších osobností, nacházíme rozpracovány základní myšlenky humanismu, etiky a mravnosti, které jsou základním atributem demokratického státu, jaký měl právě T. G. Masaryk na mysli. Toho si zřejmě byl vědom i autor recenzované publikace.

Rozbor názorů a činnosti T. G. Masaryka – jak se domnívám – patří v Seifertově studii k nejlépe zpracovaným částem. Podařilo se mu zde vystihnout právě základní myšlenky, které v pojetí pojmu humanity ve vztahu k zahraniční politice A. Seifert sleduje. Je to kruh, jenž vychází od občana přes národ ke světu a zpět k občanovi. Právě zde se mu podařilo nejlépe ukázat vztah mezi humanitou jako filozofií a realitou české otázky. Je jasné, že dílo T. G. Masaryka je k tomuto výkladu jako stvořené a prakticky každého autora pomáhá k těmto závěrům přivést. To však vůbec nesnižuje vlastní práci A. Seiferta, ale naopak spíše ukazuje, že ji dobře zvládl.

Jestliže Masarykovo dílo můžeme pokládat za určitý přechod od myšlení devatenáctého století a staršího, potom rozbor díla *Edvarda Beneše* již plně patří do dvacátého století. Na rozdíl od předcházejícího výkladu vychází zde Antonín Seifert především ze zahraniční politiky Československé republiky, jejímž byl Edvard Beneš de facto tvůrcem, i když přitom vycházel z Masarykových idejí humanismu a mravního odkazu. Právě mravní otázky našly u Beneše velmi časté vyjádření v jeho projevech o vnitřní i zahraniční politice. A právě on se snažil v praxi československé zahraniční politiky skloubit naše (dnes bychom řekli národní) zájmy s politikou v rámci kontinentu (ba i světa), a to ve Společnosti národů.

Ovšem stejně jako ve vnitřní politice, tak především v zahraniční politice se E. Beneš dočkal hlubokého osobního zklamání. Mnichov 1938 a únor 1948 jsou mezníky, které ještě po dlouhou dobu budou v rozboru jeho života a díla hrát složitou roli. Myslím, že filozoficko-humanistické rysy Benešových koncepcí na své komplexní zpracování dosud čekají, protože teprve nyní jsou k dispozici archivní dokumenty, jejichž studium nám může právě tuto oblast jeho myšlení vysvětlit. To nám pomůže i k lepšímu zhodnocení československé zahraniční politiky, jejíž formování de facto až do své smrti E. Beneš pokládal za svůj životní – ale nesplněný – cíl. Vlivem historických okolností mohl položit jen základy, a to především v oblasti, kterou se ve své studii zabývá právě A. Seifert. A je zásluhou autora recenzované publikace, že humanistické a mravní kořeny zahraniční politiky, jak je kromě T. G. Masaryka cítil i E. Beneš, vyzdvihl jako nedílnou součást, která tvořila a po letech komunistického marasmu by měla znovu tvořit hlavní rys české demokratické zahraniční politiky.

Spolu s dr. E. Benešem, ba spíše vedle něho byl zvláště během druhé světové války a po ní významným činitelem československé zahraniční politiky *Jan Masaryk*. Je třeba zdůraznit, že to byl právě on, kdo nejen jako příslušník Masarykovy rodiny navazoval na myšlenky a činnost svého otce, ale též ve svých projevech i v diplomatické činnosti se prakticky

věnoval otázkám humanity a lidských práv, zvláště na různých fórech jednání, především v OSN. Projevilo se to v jeho postojích při řešení otázek spojených se vznikem Státu Izrael a s odsouzením holocaustu, při jednáních o atomové energii (československý uran a jeho mírové využití), při jednáních o pomoci UNRRA (jejíhož založení se v roce 1943 zúčastnil), o pomoci dětem jak ve světě (UNICEF), tak i doma (problém lidických dětí a následky fašismu), při zaměření Světové federace pro Spojené národy (WFUNA), jejímž byl předsedou apod. Jeho projevy, přístupné a srozumitelné široké veřejnosti, velmi dobře spojily humanismus, etiku a řešení sociálních problémů, před nimiž se naše republika, ale i svět v té době ocitly. Zvláštní pozornost z hlediska humanity a mravní stránky v zahraniční politice zaslouží řada jeho projevů, především v OSN a v Ústavodárném národním shromáždění v roce 1946 a 1947.

Z tohoto hlediska je důležitý zejména jeho promoční projev v Brně 20. ledna 1948, kde na Právnické fakultě Masarykovy univerzity přejímal čestný doktorát. Jak uvádí A. Seifert, „hlavně k duši národa se obrátil svým vyznáním o naší potřebě pravdy, o lásce k pravdě“,⁵ když cituje z uvedeného projevu Jana Masaryka: „*Naše národy se tedy ani dnes nebojí pravdy a chtějí stát se stáji pravdu znát. Jsme příliš vzdělaní a kulturní, máme slavnou stáletou tradici v dějinách Evropy a nemusíme, ba nesmíme se za ni stydět. Náš lid se pravdy vždy dopátrá. Zatajování a zamlčování se tu nikdy nevyplatilo. Ano, v hospodářství, ve výrobě nesobecká spolupráce. Ve vědách, umění, náboženství a kultuře plná osobní volnost, vzdělaná a osvícená, a proto i ukázněná.*“ A dále potom se podle mého názoru obrací více na Východ než na Západ, ale i do domácích řad: „*Nikdo nám nesmí nařizovat, co musíme a co nesmíme číst. Nesmrtelná duše jednoho každého z nás je náš nejnvtirnější věc, tou pravou nejvlastnější osobní svobodou. Nesneseme, aby politika nebo státní moc zasahovaly do našeho sancta sanctorum.*“⁶ A tato slova řekl Jan Masaryk necelé dva měsíce před svou tragickou smrtí.

A ještě jeden projev, nedávno objevený v soukromém vlastnictví, cituje Antonín Seifert. Jsou to slova Jana Masaryka z roku 1946, pronesená při odhalení pamětní desky na počest obětí fašismu a války z let 1939–1945 v budově Ministerstva zahraničních věcí: „... *budeme se snažit být Vaší památky hodni a pokračovat tam, kde Vy jste musili přestat. Ale to neznamena, a nesmí znamenat, že ony zásady, které vedly Vaše počtání, Vaše úspěchy, Vaše zklamání a Vaše mučednictví se změnily a že od nich ustupujeme a je zavrhuje. Lidskost, lidství, láska k bližnímu, péče o utlačené a trpící, Československo, Slovanství, to byl Váš a je náš program. Dnes chystáme se skutečně a trvale tyto zásady uplatnit. To neznamena slavnostní dobrotivost vládnoucí třídy k těm tak zvaným ubohým. Znamená to spolupráci všech pro všechny. Naše diplomacie, tak se dosud ten obor nazývá, chce být a bude dobře slyšitelným nástrojem v orchestru Slovanském, ale také v orchestru svobodného světa.*“⁷

Domnívám se, že nikoli náhodou Antonín Seifert vyzdvihl tyto projevy, které je možné považovat za humanitní a mravní odkaz Jana Masaryka národům bývalého Československa a zahraniční službě současné České republiky. Zvláště v dnešní době jsme při jejich četbě stále více přesvědčeni o tom, že na naplnění tohoto odkazu ještě čekáme, zvláště ze strany těch, kdož mají naši zahraniční politiku formulovat a realizovat profesionálně. Potvrzuje to i nedávná historie česko-německé deklarace z ledna 1997 a její realizace, a to v konfrontaci s výše citovaným projevem Jana Masaryka – více slov než skutků, více oportunních politických aktuálních zájmů než opravdu hluboké a promyšlené kořeny českých národních zájmů.

Posledními dvěma významnými českými osobnostmi, jimž doc. dr. Antonín Seifert věnuje pozornost, jsou prof. Jiří Hájek a Václav Havel. V případě Jiřího Hájka se autorovi podařilo ukázat humanistický charakter této osobnosti, jak se projevoval v jeho životě i díle. Jako profesor mezinárodních vztahů měl velmi blízko k teoretickému chápání zahraniční politiky, což se projevilo i v jeho diplomatické a politické praxi. Nejen jako ministr školství, ale především jako velvyslanec Československa v Organizaci spojených národů

v šedesátých let a poté jako ministr zahraničních věcí v kritickém roce 1968 prokázal lidskou statečnost a prosazoval ty zásady humanity a mravnosti, o nichž celá Seifertova práce hovoří.

Přestože po roce 1969 Jiří Hájek prožil dlouhá léta v disentu a pronásledování, nepolevil ve své intelektuální práci, což se projevilo nejen v tom, že napsal (byť nedokončené) Paměti,⁸ ale především v aktivní práci v Chartě 77, na jejímž zrodu se aktivně podílel. V jejích dokumentech nalezneme nejvíce stopy Hájkova (kromě dalších osobností, jako byl prof. Patočka či V. Havel) pojetí humanismu. A je škoda, že zde autor velmi dobré studie plně nevyužil možností k rozvinutí tezí o humanitě v politice, které publikované dokumenty a vzpomínky z činnosti Charty 77 poskytují. Totéž platí i o názorech V. Havla z období disentu.

Pokud jde o *Václava Havla*, jeho soubory projevů a statí, vyslovených a uveřejněných po roce 1989, jsou vlastně zcela věnovány tématu, který si Antonín Seifert vytkl jako hlavní úkol své studie. Právě Havlovo myšlení je plně spjato nejen s humanismem a mravním odkazem českého národa, ale též s praktickým prosazováním těchto dvou základních filozofických fenoménů do praxe české politiky, do poslání a role českého státu v globálním měřítku. Zde se Antonín Seifert v konfrontaci s Havlovými názory kriticky zamýšlí nad tím, že praxe české zahraniční politiky, jak ji vykonává současná výkonná vládní moc, velmi postrádá právě tyto aspekty a nedává víze do budoucna, protože je úzce a egoisticky zaměřena pouze krátkodobě, jak je to účelově dáno pouze délkou volebního období té které politické reprezentace.

Ještě krátce k závěrům studie. Autor se vzhledem k danému rozsahu více zaměřil na fakta a charakteristiku postojů jednotlivých osobností, na jejich filozofická východiska než na filozofické zobecnění. Právě humanismus by se měl podle jeho názoru stát základem mezinárodních vztahů a zahraniční politiky každého státu v nadcházejícím jednadvacátém století, jak to naznačuje autorem zmíněná činnost Římského klubu nebo různých komisí, usilujících o vypracování praktických vizí pro globální společnost dvacátého prvního století. Prakticky to vidíme jak v rovině globální (ekologie, reforma OSN), tak v rovině národní (postavení České republiky v regionu a ve světě, kde by právě mohla spočívat její hlavní síla a poslání), kde se velmi úzce propojuje s již výše zmíněnou českou otázkou. Konečně to platí plně i v rovině občanské, kde by humanita a mravnost měly být základem činnosti každého občana, což by umožnilo postupně vybudovat demokratickou, humanitní a mravnou občanskou společnost nejen v tomto státě, nejen v Evropě, v níž jsme a v níž bychom se nechtěli, věrni kořenům naší humanitní a národní tradice, ztratit, ale i ve světě, v globálním měřítku, protože svět se stále více stává nedílným celkem. Zajímavým doplňkem recenzované studie je příloha, obsahující ukázky z některých děl (i rukopisné) autorů, kterými se autor zabývá.

Právě studie doc. dr. Antonína Seiferta uvedené závěry nejen ilustruje, ale kriticky naznačuje, kam by systematický výzkum a přemýšlení o kořenech a rysech zahraniční politiky našeho státu měly směřovat. Vzhledem k podmínkám mohl autor prozatím jen načrtnout některé humanitní otázky, které nejen podle jeho názoru tvoří jeden ze základních rysů *žádoucího* vývoje české zahraniční politiky. Právě v humanistickém, mravním a duchovním odkazu předcházejících generací je jeden z velkých zdrojů pro poslání nejen zahraniční politiky českého státu. Problém spočívá v tom, že těm, kdož ji dnes především v praktické rovině formulují (na rozdíl od prezidenta Václava Havla), často chybí právě ono promyšlení, ony hluboké kořeny a znalosti české minulosti. Právě zmíněné atributy politiky musejí vycházet z hlubokého národního citění, tedy nikoli jen z naučených, oportunisticky používaných hesel tržního hospodářství, prosazovaných mnohdy egoisticky spíše v zájmu krátkodobě chápané stranické politiky, než z dlouhodobých zájmů celého národa. Musíme si uvědomit, že by zahraniční politika měla mít charakter spíše celonárodního konsenzu, než rysy úzké stranické politiky. A ve své demokratické minulosti je alespoň česká zahraniční politika převážně měla. Toto vše si uvědomíme právě v nevšedních souvislostech, uvedených A. Seifertem.

Studie naznačuje, že po jejím dalším rozpracování můžeme očekávat velmi zajímavou práci, která by měla být trvalým přínosem při studiu české zahraniční politiky. Právě na této tematice je mj. vidět, jak složitý obor představují mezinárodní vztahy. Zvládnutí všech stránek pohledů a pojetí mezinárodních vztahů ukazuje, že to není vždy snadné. Seifertova studie je dobrá a podnětná, iniciativně vede čtenáře k dalšímu a hlubšímu přemýšlení o otázkách, které autor ve stručnosti mohl pouze naznačit.

Karel Krátký

---

¹ Seifert, A.: Humanismus v československé a české zahraniční politice. Její filozofická východiska a dimenze. VŠE, Praha 1997, s. 8.

² Tamtéž, s. 9.

³ Tamtéž, s. 30.

⁴ Masaryk, T. G.: Světová revoluce. Praha 1925, s. 508.

⁵ Seifert, A.: cit. dílo, s. 62.

⁶ Tamtéž, s. 62.

⁷ Tamtéž, s. 63.

⁸ Hájek, J.: Paměti. ÚMV, Praha 1996.